

DESPRE EROAREA JUDICIARĂ

Constantin Tănase¹

Una dintre calamitățile sociale cu rezonanță și urmări greu sau imposibil de reparat o reprezintă, cu siguranță, eroarea judiciară, adică nedreptatea. Producându-se la nivel individual efectele ei sunt pe cât de devastatoare pe atât de ignorate la nivelul comunităților, astfel încât puține sunt textele de lege și paginile din tratatele academice dedicate acestor probleme.

Dispozițiile legale care se referă la eroarea judiciară au în vedere preponderent *repararea pagubei materiale sau a daunei morale* în cazul producerii unui asemenea „incident”, iar literatura de specialitate se rezumă la comentarea, explicarea și interpretarea acestora. Practica judiciară a înregistrat cazuri care pot fi calificate „celebre” și care ar fi putut fi și încă mai pot fi studiate și analizate spre a se desluși mecanismul perfid ce a făcut posibilă distrugerea unor existențe, spulberarea unor credințe, uneori pierderea de vieți omenești. Un fost președinte al Consiliului Superior al Magistraturii (C.S.M.) declara cu ocazia unui interviu² că „Erorile judiciare reprezintă o palmă pe obrazul justiției,” însă, pentru a nu crea panică, a ținut să precizeze că ele nu constituie mai mult de 6% din totalul hotărârilor pronunțate de instanțele judecătorești din România și că asemenea erori se produc și pe alte meleaguri, cum ar fi în S.U.A. Ca și cum victima unei impardonabile greșeli a justiției s-ar putea consola cu faptul că se încadrează în infimul procent de 6% din totalul hotărârilor pronunțate de instanțele judecătorești, ori că asemenea „întâmplări” au loc și în țări cu pretenții mai mari.

Pe la începutul secolului trecut, un avocat francez, Georges Guilhermet, s-a încumetat să atace problema frontal și a scris o carte³ (la care ne vom mai referi pe parcursul acestui articol) în care a învederat din capul locului că „Nedreptatea poate crea o liniște aparentă, însă în organismul social este ca o boală ascunsă care clocește timp îndelungat într-un corp în aparență sănătos, apoi deodată izbucnește și îi dă lovitura mortală.” Altfel spus, iată ce poate produce acel minuscul procent de numai 6% eroare judiciară. Și cum spuneam, „boala ascunsă” trebuie depistată la timp, investigată și tratată în consecință, pentru a nu „izbucni” producând urmări nefaste. Adică, pe lângă reparațiile garantate de lege în cazul producerii unei erori judiciare se impune, poate cu o mai mare acuitate, cunoașterea cauzelor, condițiilor și circumstanțelor care pot genera, favoriza și întreține germinarea și dezvoltarea unui asemenea flagel social.

Dar, în definitiv ce este eroarea judiciară? Cum o definim, știut fiind faptul că știința dreptului, ca toate științele umaniste, operează cu noțiuni pe care se îngrijește să le definească, pe cât e cu putință cât mai exact și cuprinzător. În cazul de față definițiile avansate de

¹ Lect.univ.dr. Universitatea „Danubius” din Galați.

² Ziarul „Gândul” din 29.04.2011.

³ Georges Guilhermet, „Cum se comit erorile judiciare”, Paris, 1911.

dicționarele juridice și de doctrină au în vedere situația în care se produce o condamnare definitivă sau o arestare a unei persoane inocente ca efect al unor greșeli în stabilirea faptelor ori a aplicării greșite a regulilor de procedură.

Protocolul 7 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale¹ face referire la eroarea judiciară în art. 3 care, deși nu conține elementele unei definiții², este considerat ca atare. Iată textul în discuție: „...când o condamnare penală definitivă este ulterior anulată sau când este acordată grațierea, pentru că un fapt nou sau recent descoperit dovedește că s-a produs o eroare judiciară...”

G. Guilhermet, în lucrarea amintită anterior, și-a pus aceeași problemă în rezolvarea căreia a pornit de la definiția filosofică a erorii așa cum a fost formulată de Platon („Nu există eroare decât în judecată”), Spinoza („Certitudinea și firea obiectivă nu fac decât un singur tot”), Descartes („Eroarea în raport cu gândirea este o simplă negațiune și nu se deosebește de ignoranță”). În finalul excursului său istorico-filosofic, Guilhermet a constatat că „Simțurile, conștiința, voința, imaginația, rațiunea, facultatea de abstracțiune și aceia de generalizare pot cauza eroarea.” Sprijinindu-se pe aceste considerente a încercat să definească eroarea judiciară ajungând la concluzia că aceasta există „ori de câte ori se condamnă un nevinovat sau un iresponsabil și ori de câte ori judecătorul se sprijină pe fapte inexacte pentru a aplica principiile corespunzătoare edictate de lege și de jurisprudență.”

Din cele expuse pot fi desprinse unele concluzii cum ar fi: ca să existe o eroare judiciară se impune condiția preexistenței unei hotărâri definitive de condamnare sau de arestare; urmează condiția apariției unei hotărâri care să o infirme pe prima și, în fine, ca efect al contradicției dintre cele două verdicte, să existe o hotărâre de absolvire (achitare) a celui condamnat sau arestat pe nedrept.

În legislația românească găsim o definiție a erorii judiciare la art. 96 din Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor³, modificat prin art. I pct. 151 din Legea nr. 242/2018⁴, care la alin. (3) dispune: „Există eroare judiciară atunci când:

a) s-a dispus în cadrul procesului efectuarea de acte procesuale cu încălcarea evidentă a dispozițiilor legale de drept material și procesual prin care au fost încălcate grav drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei,

producându-se o vătămare care nu a putut fi remediată printr-o cale de atac ordinară sau extraordinară;

b) s-a pronunțat o hotărâre judecătorească definitivă în mod evident contrară legii sau situației de fapt care rezultă din probele administrate în cauză, prin care au fost afectate grav drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, vătămare care nu a putut fi remediată printr-o cale de atac ordinară sau extraordinară.”

¹ Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950 și ratificată de România prin Legea nr. 30/1994, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 135/31 mai 1994.

² Genul proxim și diferența specifică.

³ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 826/13.09.2005.

⁴ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 868/15.10.2018.

Prin alin. (4) al aceluiași text se lasă la latitudinea legiuitorului ca prin Codul de procedură civilă și Codul de procedură penală, precum și prin legi speciale să prevadă și alte „ipoteze specifice în care există eroare judiciară.”

Se observă că legea română de la momentul 2018, spre deosebire de doctrina anterioară, lărgeste aria erorii judiciare incluzând, pe lângă hotărârile definitive și actele procesuale efectuate cu încălcarea gravă a normelor de drept material și procesual. Mai mult, se afirmă posibilitatea reglementării și altor situații ce pot constitui erori judiciare.

În decizia nr. 45/30.01.2018¹ referitoare la obiecția de neconstituționalitate a mai multor texte din Legea nr. 242/2018, printre care și pct. 151 al art. I, Curtea Constituțională a României (CCR) a făcut unele aprecieri cu privire la eroarea judiciară și la definirea ei. Reținem dintre acestea următoarele: „Definirea erorii judiciare trebuie să fie clară, precisă și previzibilă (...) și să stabilească justul raport care trebuie să existe între o eroare judiciară și o greșală de judecată(...) Prin urmare, legiuitorul trebuie să dea o definiție acestei noțiuni care să reflecte caracterul său de abatere neobișnuită de la modul uzual de desfășurare a procedurilor judiciare sau de aplicare a normelor de drept substanțial, raportându-se, astfel, la greșeli manifeste, indubitabile, incontestabile, crase, grosiere, absurde sau care au provocat concluzii faptice sau juridice ilogice sau iraționale (...) Totodată, legiuitorul trebuie să aibă în vedere faptul că noțiunea de eroare judiciară (...) este o noțiune autonomă, ea trebuind interpretată atât în litera, cât și în spiritul Constituției.”

De asemenea, instanța constituțională a apreciat că eroarea judiciară se raportează nu numai la hotărârile judecătorești greșite, ci și la desfășurarea procesului și că ea nu poate subzista în absența unei consecințe grave, respectiv vătămarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei.

În fine, o referire la eroarea judiciară se găsește în dispozițiile art. 538 alin. (1) C.pr.pen., a cărui denumire este „Dreptul la repararea pagubei în caz de eroare judiciară”. Textul nu conține o definiție propriu-zisă a erorii judiciare, dar din economia lui se poate deduce că aceasta constă într-o condamnare definitivă infirmată printr-o hotărâre de absolvire (achitare) intervenită ca urmare a unui fapt nou sau recent descoperit.

Dar oare numai hotărârile de condamnare definitive a unor persoane inocente pot constitui obiect al erorii judiciare? Nu există și situații în care persoane vădit vinovate de săvârșirea unor infracțiuni au fost absolvite definitiv de răspundere? Practica judiciară ne arată că sunt și asemenea situații, cazul Raoul Villain fiind unul dintre cele mai semnificative.²

Guilhermet răspunde că „o astfel de deciziune intră desigur în definiția generală a erorii,” dar nu în sensul în care este înțeleasă această sintagmă. Și continuă: „Culpabilul

¹ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 199/05.03.2018.

² Raoul Villain (1885-1936), în seara de 31 iulie 1914, orele 21⁴⁰ l-a asasinat cu două focuri de revolver pe Jean Jaures, om politic francez, deputat de orientare socialistă. Victima se afla în localul Cafè Croissant din str. Montmartre nr. 146, Paris, lângă fereastra deschisă. Asasinul a tras din stradă în prezența a zeci de trecători care l-au reținut, l-au dezarmat și puțin a lipsit să nu fie linșat de mulțime. A fost salvat de un polițist aflat în zonă. În pofida probelor zdrobitoare, la 29 martie 1919, Raoul Villain a fost achitat de curtea cu jurați, iar soția victimei a fost obligată la plata cheltuielilor de judecată.

achitat constituie un element de tulburare socială, el poate reîncepe și să cauzeze daune.” Dar această tulburare pare mai puțin importantă decât aceea produsă prin condamnarea unui inocent. Cu alte cuvinte, este de preferat achitarea unui vinovat decât să se condamne un nevinovat. De aceea funcționează în procedura penală de pretutindeni principiul prezumției de nevinovăție. În absența unor probe relevante care să dovedească vinovăția unei persoane dincolo de orice îndoială, nicio instanță nu poate pronunța o condamnare.

Și totuși, în ciuda acestui principiu sacrosanct al procesului penal s-au comis erori judiciare. Consecințele unor asemenea situații în care lucrurile sunt privite cu ușurință, cântărite la repezeală și hotărârile sunt pripite pot fi distrugătoare. Dezonoare, excludere din comunitate, pierderi materiale, derută, boală și uneori moarte sunt doar câteva din efectele ce pot fi produse de eroarea judiciară.

Și pentru a se înțelege pe deplin acest aspect, se impune prezentarea succintă a câtorva exemple din practica judiciară românească.

a) Cauza Gheorghe Samoilescu (sau Cazul „Anca”)

La data de 8 iulie 1977 a fost găsit în Parcul Hipodrom din București un pachet cu fragmente ale unui cadavru uman. Ulterior au fost găsite și alte fragmente în vecinătatea Spitalului Colțea. Expertiza medico-legală a concluzionat că fragmentele provin de la o tânără de circa 18 ani, ucisă prin asfixiere, după ce a fost supusă unui raport sexual, partenerul având grupa sanguină AII. În scurt timp a fost identificată victima ca fiind Anca Brocățean, de 18 ani, din Sibiu, venită la București pentru a participa la concursul de admitere la ASE. De asemenea, a fost identificat Gheorghe Samoilescu, în etate de 26 ani, taximetrist, asupra căruia s-a găsit un lăncișor din aur ce aparținuse victimei. Gh. Samoilescu avea grupa de sânge AII și a recunoscut că a avut raport sexual cu victima. În agenda lui s-au găsit numele și numărul de telefon ale victimei. În baza acestor „probe”, în februarie 1979 Samoilescu a fost condamnat definitiv la 25 de ani închisoare pentru săvârșirea infracțiunilor de omor deosebit de grav, viol, tâlhărie și profanare de cadavru. Inculpatul nu a recunoscut săvârșirea faptelor ce i s-au reținut în sarcină.

În noiembrie 1980 a fost identificat adevăratul autor al omorului având ca victimă pe Anca Brocățean în persoana lui Ronca Cuzmici, care avea „în palmares” și alte victime. Între timp, soția lui Samoilescu a divorțat de el, iar părinții au decedat, unul s-a sinucis, celălalt a murit „de inimă rea.” Pus în libertate, Gheorghe Samoilescu a murit la vârsta de 54 de ani. În 2012 fiica lui, Laura Margareta Tarchetta a solicitat repararea pagubei ca urmare a erorii judiciare. Tribunalul București a acordat despăgubiri în sumă de 500.000 Euro, iar Curtea de Apel București, în soluționarea căii de atac, a redus suma la 10.000 de Euro.

b) Cauza Marcel Țundrea

La 16 iunie 1992, minora de 13 ani, Mioara Gherasie, din localitatea Pojogeni – Gorj a fost găsită moartă la malul unui râu unde se dusesese să spele rufe. Expertiza medico-legală a stabilit că moartea minorei a fost violentă și că anterior decesului avusese raport sexual. Suspiciunile s-au concentrat asupra lui Marcel Țundrea, prieten cu tatăl victimei, observat frecvent de săteni în compania minorei, ceea ce constituia un lucru ieșit din tiparele unei comunități rurale. Mai mult, a fost audiată o persoană în vârstă care a declarat, sub prestare de

jurământ, că în ziua crimei l-a văzut pe Marcel Țundrea în zona unde s-a comis omorul, ținându-se de mână cu victima.

La 27 noiembrie 1997, Marcel Țundrea a fost condamnat la 25 ani de închisoare. În 2004, efectuându-se o expertiză ADN, s-a stabilit că Marcel Țundrea nu era autorul faptelor ce i se reținuseră în sarcină și pentru care a stat în detenție 12 ani. Tot în baza expertizei ADN s-a identificat adevăratul autor în persoana lui Gheorghe Avram. În 2007 Marcel Țundrea a decedat, procesele de reabilitare și de reparare a pagubelor ca urmare a erorii judiciare comise rămânând nesoluționate.

c) Cauza Daniela Tarău

În anul 2001, Daniela Tarău, în etate de 43 de ani a fost trimisă în judecată pentru săvârșirea infracțiunii de înșelăciune și condamnată definitiv la pedeapsa închisorii de 3 ani și 3 luni cu suspendare, după ce în cursul urmăririi penale a fost arestată preventiv.

Ulterior condamnării a formulat plângere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg (CEDO) pentru durata excesivă a arestării și pentru încălcarea dreptului la un proces echitabil (pe parcursul procesului a solicitat audierea unor martori, solicitare ce i-a fost respinsă la toate instanțele – fond, apel, recurs). În anul 2009 CEDO a admis plângerea, stabilind că i-a fost încălcat dreptul la un proces echitabil și că durata arestării preventive a fost nejustificată.

În 2010 procesul Danielei Tarău a fost rejudecat și după patru ani aceasta a fost achitată. Fiind întrebată de jurnaliști în legătură cu situația prin care a trecut a declarat, printre altele, că este „o anonimă intrată din eroare în malaxorul justiției române și îngropată în acte pe care nimeni n-a vrut să le citească la timp.”

d) Cauza Viorica Vișan

În 1994 Viorica Vișan în etate de 44 ani, din Comarnic, județul Prahova a fost reținută, ulterior arestată și condamnată la 17 ani închisoare pentru săvârșirea infracțiunii de omor. Victima a fost soacra celei în cauză, între cele două existând o stare conflictuală de notorietate. Cadavrul victimei a fost găsit îngropat în grădina casei lui Viorica Vișan. Acest fapt și frecvențele neînțelegeri dintre cele două au constituit probele care au stat la baza condamnării celei suspectate de săvârșirea omorului.

Cauza a trecut prin toate gradele de jurisdicție de la acea dată – fond, apel, recurs, toate instanțele menținând verdictul inițial. După 10 ani de detenție a fost descoperit autorul omorului, acesta fiind unul din fiii Vioricăi Vișan, în etate de 19 ani la data săvârșirii faptei. Între timp soțul a divorțat, copiii au fost preluați de rude ori au plecat în străinătate. Fiind întrebată după liberarea din penitenciar dacă este fericită că i s-a făcut dreptate a răspuns: „...fericită n-o să mai fiu niciodată. Judecătorii și procurorii m-au lăsat pe drumuri.”

Și exemplele pot continua. Din cele expuse și din exemplele prezentate se poate deduce că problema capitală în cheștiunea erorii judiciare o reprezintă evitarea acesteia, prevenirea ei. Iar pentru atingerea acestui deziderat se impune studierea fenomenului sub toate aspectele sale pentru a se stabili un diagnostic corect. Reparațiile prevăzute de lege pentru cazurile de eroare judiciară sunt paliative, ele nu pot îndrepta nimic. Anii petrecuți în detenție nu se pot

restitui, sănătatea șubrezită nu se mai poate vindeca pe deplin, familiile risipite nu se mai pot reface și așa mai departe. De aceea prevenirea, evitarea erorii judiciare este cheia de boltă.

S-ar putea spune că respectarea neabătută a legii, punerea pe prim plan a principiului prezumției de nevinovăție cu consecința ei că orice dubiu profită inculpatului (*in dubio pro reo*) și profesionalismul judecătorilor și procurorilor sunt suficiente garanții pentru a se evita sincope de genul erorii judiciare. Dintr-o perspectivă teoretică se poate aprecia că așa se prezintă lucrurile. Realitatea însă ne arată altceva. Cu toate aceste garanții se produc erori judiciare, chiar dacă numai în procent de 6%.

Și atunci cum poate fi evitată eroarea judiciară? Guilhermet, în lucrarea citată, a analizat *in extenso*, la nivelul anului 1911, cauzele generatoare și condițiile favorizatoare ale „comiterii erorilor judiciare,” astfel încât demersul lui ar putea constitui un model pentru doctrina contemporană. În cercetarea sa și-a concentrat atenția în patru direcții: judecătorul, probațiunea (cu precădere mărturia și expertiza), apărarea și atitudinea „mulțimii,” adică a publicului.

Dacă în privința probațiunii (administrarea probelor, interpretarea și aprecierea lor), a apărării și a atitudinii opiniei publice exprimată prin mass-media s-au elaborat lucrări de specialitate (monografii, cursuri, manuale, tratate etc.) cu privire la rolul judecătorului și procurorului în această ecuație lucrările lipsesc aproape cu desăvârșire. Situația este cu atât mai inexplicabilă cu cât eroarea este comisă de judecător. El administrează sau readministrează probele, el le interpretează și apreciază și, în final, el pronunță verdictul care, în 6%¹ din cazuri este greșit.

De ce doctrinarii nu s-au ocupat de rolul judecătorului în comiterea erorilor judiciare? Este dificil de formulat un răspuns la o asemenea întrebare din motive care, de asemenea, sunt greu de identificat. Unele aspecte pot fi însă remarcate.

Astfel, la 18.01.2013 CSM formula opinia potrivit căreia „Răspunderea nelimitată și automată a magistratului, în toate cazurile de eroare judiciară, ar fi de natură să afecteze însăși independența acestuia.” „...un rol esențial în procesul de prevenire a erorilor judiciare îl joacă, în egală măsură legislativul, care trebuie responsabilizat pentru a asigura un cadru legal coerent, dar și executivul, care trebuie să asigure resursele umane și financiare adecvate justiției.”

Prin urmare, principiul prezumției de nevinovăție potrivit căruia „condamnarea se pronunță dacă instanța constată, dincolo de orice îndoială rezonabilă, că fapta există, constituie infracțiune și a fost săvârșită de inculpat,” înscris în art. 396 alin. (2) C.pr.pen. nu ar fi suficient, potrivit opiniei CSM din 18.01.2013, legislativul fiind în culpă că nu a asigurat un cadru legal coerent. Ca să nu mai vorbim despre faptul că actualele coduri (penal și de procedură penală) au fost adoptate prin angajarea răspunderii guvernului de la 2009, adică fără dezbateri în parlament. Mai departe, erorile judiciare deja exemplificate (Gh. Samoilescu, Marcel Țundrea ș.a.) nu ar fi fost posibile dacă executivul ar fi asigurat „resursele umane și

¹ Apud un fost președinte al CSM.

financiare adecvate justiției”. Cum s-ar spune, n-au fost procurori și judecători în cantitate suficientă și cu retribuții corespunzătoare.

Însă această opinie a CSM-ului românesc nu este una proprie și originală, ea fiind preluată (inspirată, copiată, plagiată) din Rezoluția Asociației Europene a Magistraților din 02.10.2006 potrivit căreia „*judecătorii nu pot fi constrânși să lucreze sub amenințarea unei sancțiuni financiare, a cărei existență poate influența, chiar inconștient, hotărârile lor.*” Și rezoluția, spre a nu fi lipsită de vreun fundament, face trimitere la Avizul nr. 3 al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (C.C.J.E.) privind principiile și reglementările care domină imperativele profesionale care se aplică judecătorilor și în mod special deontologia, comportamentele incompatibile și imparțialitatea. Avizul nr. 3 al C.C.J.E. din 2001 a statuat că judecătorii trebuie să se bucure de libertate absolută în ceea ce privește răspunderea pentru faptele îndeplinite în exercitarea cu bună-credință a atribuțiilor lor. „*Erorile judiciare, privind fie procedura, fie jurisdicția, comise în aplicarea legii sau în evaluarea probelor trebuie rezolvate prin recurgerea la apel; alte erori judiciare care nu pot fi rectificate în acest mod ar putea conduce cel mult la o plângere împotriva statului.*” Și această ultimă plângere va fi soluționată de... judecători.

Până la urmă cum evităm erorile judiciare? La 1911 Guilhermet s-a încumetat să analizeze „*Cum se comit erorile judiciare.*” După mai bine de un secol ar fi cazul să ne punem problema *Cum se evită comiterea erorilor judiciare.*

*

* *